

Csendes László

Keresztútba került (személyiségi) jogaink és a közelmúlt feltárása

*„...lettem mint túláradt patak
oly tétova...”*

(Babits Mihály: Jónás könyve)

1. Megbékélés – átvilágítás és adatvédelem között

Egy állandóan változó jogpolitikai kontextusban tesszük fel a kérdést: milyen új követelményeket támasztott a Szekuritáté Irattárát Vizsgáló Országos Tanács (a továbbiakban CNSAS) munkájával szemben az Európai Parlament által kidolgozott és az Európai Bizottság által immár három éve elfogadott 679/2016-os Általános Adatvédelmi Rendelet (General Data Protection Regulation, GDPR), amely Romániában a 190/2018-as törvény kihirdetése (promulgálása) által vált hatályossá?¹

Nagyon röviden összefoglalva, annyi változott, hogy az adatkezelőnek a GDPR előírásaival összeegyeztethető eljárásokat kellett kidolgoznia, saját jogi álláspontot kellett kialakítania e kérdéssel kapcsolatban, figyelembe

---

1 A romániai adatvédelem jogi szabályozása kapcsán elmondhatjuk, hogy a jelenlegi jogszabály a személyes adatok feldolgozására vonatkozó és ezen adatok szabad forgalmát szabályozó 677/2001 számú törvényt váltotta fel. Meg kell még említeni a titkosított információk védelméről szóló 182/2002 törvényt, illetve az 585/2002 számú kormányhatározatot, mely ennek alkalmazását tisztázza, valamint az 506/2004-es számú törvényt is, mely a személyes adatok feldolgozásáról és a magánélet védelméről rendelkezett az elektronikus kommunikáció különféle vonatkozásaiban. Ezt egészítette ki a 235/2015 törvény úgy, hogy a telefonhívások lehallgatását is szabályozta. Talán ezért is vert fel akkora port, és nyitott lehetőséget annyi élénk (de nem mindig szalonképes) vitára. A Személyes Adatok Kezelését Felügyelő Nemzeti Hatóságot (Autoritatea Națională de Supraveghere a Prelucrării Datelor cu Caracter Personal) létrehozó 102/2005-ös törvényt többször is kiegészítették működési szabályzatokkal meg egybekkel, később pedig módosították is a 129/2018-as számú törvény révén.

véve az adatvédelmi hatóság ajánlásait, a személyes adatok mennyiségétől és körétől függően „arányos” módosításokat kellett eszközölnie a belső adatvédelmi szabályzatokban, a „szükségesre” kellett korlátozni a kiadott adatok mennyiségét, és nem utolsósorban, adatvédelmi biztost kellett ki neveznie. A napi gyakorlatban egyrészt avval kell szembenézni, hogy nincs az a törvény, amely mentesíthetné az adatkezelőt fennálló felelőssége alól, másrészt, hogy a kiróható bírságok határai valahová a csillagos égbe szöktek.

Adatvédelemről beszélni egy olyan intézmény munkájában, mint a CNSAS annyit jelent, mint megvitatni, miként kerülnek szembe egymással a kommunista totális rendszer által titkosított adatokhoz való hozzáférést biztosító törvények azokkal a személyiségi jogainkat ma védő rendelkezésekkel, melyek – félreértés ne essék – nemcsak hasznosak, de szükségesek is.

Ha az egyik oldalról nézzük a dolgot, megbékélésről és a kendőzetlen igazság megismeréséről van szó, és minden korlátozó intézkedés, ami ezeknek a céloknak az útjában áll, veszélyesnek és gyanúsnak tűnik. Ha viszont a másik nézőpontot tesszük magunkévá, elszámoltatható, felelősségteljes és tapintatos adatkezelésről beszélünk, amit belső munkatársaknak, újságíróknak és kutatóknak (történészeknek, szociológusoknak stb.) egyaránt be kell tartaniuk.

Amikor 2000-ben Ticu Dumitrescu kihagyásával létrehozták a CNSAS-t (ezt valahogy úgy kell elképzelni, mintha Joachim Gauck nélkül alakult volna meg Berlinben a „Gauck-intézet”²), tulajdonképpen alig akadt kutatóvaló az olvasóteremben, pedig hát elvileg a cél éppen a politikai rendőrség irataihoz való hozzáférés volt, valamint egy olyan új emlékezéskultúra létrehozása, amely láthatóvá teszi az előző rendszer által titkosított törvénytelen, sőt sokszor embertelen eljárásokat, feltárva a cselekvések mögött meghúzódó rejtett érdekeket.

Az információ szabad áramlására és az adatvédelemre vonatkozó törvények persze már akkoriban kialakították azt a két pólus között feszülő erőteret, amely telítve volt kényes döntésekkel, csapdákkal, kétségekkel és bizonytalansággal. Aztán lassan ez az intézményi keret sötét erők játékterévé/játékszerévé vált, melyben sortűz alá lehetett venni egyszerű állampolgárok, valamint nemzeti és vallási közösségek jogait, illetve érdekeit/értékeit.

2 Nem véletlenül használta a német közbeszéd a Gauck-Behörde elnevezést a Staasi Irattárát Tanulmányozó Berlini Intézettel kapcsolatban (B.St.U.). A lutheránus lelkes (később német köztársasági elnök) rengeteget tett a kelet-német politikai rendőrség iratainak hozzáférhetővé tételéért.

A municiót pedig mindehhez pont a korábbi titokgazdáktól átvett iratok szolgáltatták.

Mint arra bizonyára még sokan emlékeznek, az átvilágítás hőskorában, a 2008-as törvénymódosítás előtt,³ sokszor megpróbálták elhallgattatni az átvilágítókat különféle személyiségi jogokra való hivatkozással. Egyrészt a Szekuritáté tisztjei és a velük annak idején (nem hivatalosan) együttműködők köre alkotta az adatvédők legzajosabb táborát, másrészt az új demokráciába átmentett régi irányítók hitték, hogy nemcsak megúszható, de meg is kerülhető az átvilágítás.

Ilyen körülmények között nagy volt a 11 tagú CNSAS vezetőtanács (kollégium) meglepetése, amikor megismerkedhetett a litván gyakorlattal. Jómagam is a megrökönyödöttek közt voltam, amikor Vilniusba érve meglátogattuk a titkosszolgálati levéltárat, és – számunkra teljességgel elképzelhetetlen módon – azt láttuk, hogy a totális rendszer erőszak szervezeteinek egykori tisztjei saját maguk kérelmezik adataik felvételét az átvilágítók nyilvántartásába, sőt mérnöki pontossággal és elképesztő udvariassággal számolnak be minden egyes tisztségről és feladatköréről, amit annak idején titkosan tölthettek be.

Mivel litván kollégáink egy olyan irattárat vehettek át, amelyben a nevet lyukasztóval titkosították, tönkretéve a papírlap mindkét oldalát (ez aztán adatvédelem!), ők jószerével semmit sem tudhattak meg a helyi szovjet politikai rendőrség állományának jogsértéseiről. Számunkra viszont az maradt talány, hogy miért adják fel magukat a hajdani rendszer titkosszolgálatának ügynökei. Házigazdáink mosolyogva oszlatták el a névjegyzékek kapcsán támadt értetlenségünket: enélkül a tisztek és altisztek nem kaphatnák meg nyugdíjukat.

Bukarestben nekünk más kérdésekre kellett válaszokat találnunk. Például arra, hogy tegyük-e fel *tale quale* az irattartókat a netre? Többen is ezt szorgalmazták mind a parlamentben, mind a sajtóban. Azonban az intézményben dolgozók számára ez a „megoldás” nem volt elfogadható, mivel a magánélet sérthetlenségét védő összes jogelven át kellett volna gázolni, és az alkotmány 26-os cikkelyébe foglalt ugyanezen alapjoggal is szöges ellentétben kellett volna kezelni a legérzékenyebb személyes adatokat. A CNSAS-on belül az a vélemény erősödött meg, mely szerint a múltfeltárást nem szabad boszorkányüldözéssé silányítani, a kommunista totális rendszer által már meghurcolt személyeket pedig nem szabad még egyszer

3 „A saját iratcsomók hozzáférhetőségéről és a Szekuritáté leleplezéséről szóló 24/2008-as sürgősségi kormányrendeletet” a 293/2008-as törvény által hagyta jóvá módosításokkal a parlament.

kitenni olyan traumáknak, mint amelyeket korábban, a parancsuralmi visszaélések miatt már kénytelenek voltak elszenvedni.

Nagyon nehéz volt adatvédelmi szabályokat állítani (de aztán még nehezebb volt betartani/betartatni őket) olyan feltételek mellett, hogy a törvény lehetővé tette a teljes eredeti szöveg tanulmányozását a betekintők és a kutatók számára egyaránt. Vagyis nem tehattük meg, hogy a hozzáférést megelőzően anonimizáljunk személyes adatokat. Maradt az utólagos anonimizálás. Ebből pedig, az évek folyamán, több millió oldalnyi készült. Sajnos, nem ez volt az egyetlen paradoxon, amit a törvény alkalmazása kapcsán értelmeznünk kellett.

Például azt a helyzetet is kezelniünk kellett, amelyet egy olyan kitétel okozott, melyet a törvény számos módosításának egyik alkalmával valaki (talán meggondolatlanul?) becsúsztatott. Eszerint a kollégium ülései nyilvánosak, de a testület tagjai nem beszélhetnek nyilvánosság előtt a feldolgozás alatt álló esetekről, mert ezért 6 hónaptól 5 évig terjedő börtönbüntetés is kiszabható rájuk. Nyilvános ülést tartani nyilvánosság nélkül pedig (ugye-bár) nem könnyű. Erre az a megoldás született (biztosan ez sem kifogástalan), hogy az emberi jogok megsértését dokumentáló feljegyzés,⁴ mely intézményünkön belül hivatali titkot képez, az illetékes táblabíróságra való felterjesztés után válik hozzáférhetővé, az ülésen elhangzottakat összefoglaló jegyzőkönyvet pedig anonimizálás után bárki elolvashatja.

Összegzésként elmondhatnám, hogy az eddig eltelt 18 év alatt, hihetetlen távlatokat nyitva, mégis sokszor nagyon elszigetelten és kilátástalannak tűnő helyzetekbe szorítva próbált fejlődni és feladatához felnőni a CNSAS⁵ Közben egy új intézményi kultúra létrehozására is kísérletet tett. De sikerülhetett-e bizalmat kelteni és a társadalom minden rétegébe eljuttatni a feldolgozott adatok valós tartalmát olyan kemény nyomások és megszorítások közt, mint amelyenek szinte folyamatosan akadályozták a higgadt és alapos tényfeltárást? Betarthatók-e a szabályok akkor, amikor a törvények állandó módosításán kívül semmi sem előrelátható?

---

4 Románul „nota de constatare”.

5 Elég, ha itt csak a 2008-as évet elevenítjük fel, azt, amely a CNSAS-ra mérte az 51/2008-as számú alkotmánybíróági határozatot, felrúgva nyolc év szervezési tapasztalatát és rendszerező munkáját. De miközben a testület alkotmányon kívülinek minősítette a 187/1999-es törvény teljes szövegét, intézményünk alapító tagja lett a European Official Authorities in Charge of Secret Police Files nemzetközi fórumnak, amely a hasonló európai intézményeket tömöríti. Ez pedig tagadhatatlanul egyfajta nemzetközi elismerést jelentett.

2. *Sero molunt deorum molae*. A korlátozott hozzáféréstől a korlátozott nyilvánosságra hozatali lehetőségekig

Merünk-e még méltányosságra és igazságosságra gondolni egy olyan világban, melyben az értékek kevesebbet nyomnak a latban, mint az érdekek? Merhetünk-e jogállamiságról, bizalomról és összefogásról beszélni akkor, amikor a köztársaság leköszönő főügyészéről, Augustin Lazăr úrról, (közel 30 évvel a rendszerváltás után) kiderült, hogy egy kommunista hadbíróóság keretében politikai bebörtönzöttek büntetését hosszabbította a Ceaușescu-diktatúra éveiben?

Nem tudjuk mennyire *biztosan*, de minden bizonnyal *nagyon lassan* örölnék az istenek malmai.⁶ Túl a múltfeltárás minden türelemjátékán, eddig a CNSAS 3505 tisztet és altisztet, valamint 512 nem hivatalos/nem hivatásos együttműködőt hozott nyilvánosságra jogerősen. Ez nem sok. Az adott helyzetben én mindössze abban merhetek egyetérteni a nálam optimistábbakkal, hogy nem elég hinni egy morális világban, de tenni is kell érte (bizonyára jóval többet mint eddig).

Eredmények mégiscsak vannak, hiszen ma már „valóságként” fogadunk el bizonyos tényeket (habár talán nem is igazán értjük miért), de 18 évvel ezelőtt még csak a félelem és a bizalmatlanság vette körül mindazt, amit mi nyilvánosságra hoz(hat)tunk.

Kérdés persze az is, hogy miként törhető át az a (nem túl jóindulatú) csendburok, amelybe már a kezdetektől belekényszerítették a CNSAS munkáját, miközben intézményünk nevét gyakran (és sajnos, túl zajosan) kavarták bele politikai csatározásokba, értelmetlen kampányokba és kozmetikázott igazságok legitimálásába.

Valahol a közbeszéd peremén, jószerével az ismeretlenség homályában húzódik meg az a személyes adatokra alapozott kemény feldolgozó munka, amelyet a CNSAS munkatársai végeznek, és amelynek részletei közül most néhányat felidéznek. Nyilván részigazságok ezek, szilánkok és foszlányok egy múltkép különböző rétegeiből és fázisaiból, de felvillantanak valamit a romániai magyar kisebbség múltjából (sőt talán egy kicsit a jelenéből is), rálátást nyújtva néhány olyan mozzanatra, illetve folyamatra is, melyek által kirajzolódik egy világosabb kép.

Az első történet Kasza Istvánról szól, akiről feltételezhető, hogy neve legalább a történelmet kedvelők előtt ismert, hiszen 1961-ben ő volt az, aki javaslatot tett a politikai rendőrségnek arra vonatkozóan, hogy „Már-

---

6 Egyesek szerint az igazság lassú megismerése már korábban, az ókori görögök és mások kultúrájában is szállóige tárgyát képezte.

ton Áron püspök életét el kellene lehetetleníteni”.⁷ A környezetében élők beszerzésével és kompromittálásával a szekusok egyszerűen örületbe akarták kergetni az idős főpapot. Kasza emellett (nem túl tiszteletre méltó „szakzszerűséggel”) mások életét is megkeserítette hosszú pályafutása során, főleg 1958 és 1961 között, amikor ő volt felelős az „egyházi elhárításért” a korabeli Hunyad tartományban. „Hűségese helytállásáért” az alezredesi rangig kaptathatott fel a ranglétrán.⁸

A kommunista totális hatalom éveiben Kasza István számos lelki vezető és egyházi személyiség ellen követett el az emberi szabadságjogokat korlátozó cselekedeteket. Ezek közül 2011-ben a bíróság csak azt róta fel neki, hogy Arsenie Boca ellen nyitott ellenőrzési dossziét. Az ítéletben pedig azért szerepel a „vallásszabadság korlátozása” kifejezés, mert a CNSAS oknyomozói igazgatóság munkatársai⁹ a számukra ismerősen csengő Boca nevért megtalálták az iratokban akkor, amikor a Kasza Istvánról szóló tényfeltáró feljegyzésüket elkészítették.

Mivel a jelenlegi törvény szerint elég egy releváns példa ahhoz, hogy a bírák megállapítsák és kimondják egy bizonyos jogsértés tényét, gyakorlattá vált a minimális adatközlés. Ez a GDPR szempontjából rendben is van, viszont komoly kihívást jelent a történészek számára, hiszen az ő munkájuk révén kell feltárni a nyilvánosság előtt az összefüggéseket és az átvilágítás után ismeretlenül maradt részleteket.

Az áttanulmányozott iratokból az is kiderült, hogy Kasza vétett a szólásszabadság ellen is, ami annak idején, már az 1952-ben elfogadott alkotmányba is alapjogként került be. Vétsége abban állt, hogy az 1947-ben betiltott Nemzeti Parasztpárt egyik helyi vezetőjét megfigyelés alá helyeztette, amikor az illető ki merte fejezni reményét, hogy a kommunista diktatúrát egyszer majd felválthatja egy másik politikai berendezkedés.

Az ítéletábra megállapította, hogy informátorokat telepítve különböző személyek környezetébe, Kasza István/Ştefan a magánélethez való jogot is megsértette, de megszegett több olyan nemzetközi egyezményt is, amelyet Románia nevében az illetékesek korábban aláírtak.

7 Lásd Csendes László: „*Să redăm cuvântului conţinutul moral, forţa naţională şi credibilitatea*”. Pastorală (arhi)episcopului Áron Márton la semicentenarul României Mari. *Caietele CNSAS*, 2018. 1. sz., 7–21. A tanulmány magyar fordítását lásd jelen lapszámunkban: „Adjuk vissza a szónak erkölcsi tartalmát, nemzeti súlyát és emberi hitelét”. Márton Áron körlevele Nagy-Románia 50. évfordulóján.

8 Románul „locotenent-colonel, şeful Serviciului 4 din cadrul Direcţiei III a Securităţii Regionale Hunedoara”.

9 Románul „Direcţia Investiţiei”.

A következő eset a bukaresti ítéltábla 296/2012 határozata alapján lett nyilvános, amely helyt adott a CNSAS Koszta György őrnagy ellen benyújtott keresetének. Ebből az ügyből kiindulva nem csak az adatkezelés kérdéskörét érintő dolgokról lesz szó.

Kezdjük ott, hogy Koszta György felvette a Costea Gheorghe nevet. (Biztosan jelentős mértékben előmozdította annak idején előmenetelét ez a névváltoztatás.) Persze a beazonosítás ezzel még nem ért véget. Bizonyítani kellett azt is, hogy Koszta/Costea épp a politikai rendőrség titkos megfigyeléseket és operatív nyomozásokat (le)bonyolító osztályának¹⁰ Arad megyei főnöke volt akkor, amikor a CNSAS-nak sikerült mások alapvető emberi jogait sértő ténykedését dokumentálnia.

Az eljárás lefolytatása után, összhangban a törvény és a működési szabályzat előírásaival, az ítéletet és Koszta/Costea őrnagy emberi jogokat csorbító operatív tevékenységét sikerült a *Hivatalos Közlöny* harmadik részében nyilvánosságra hozni, de sajnos csak öt évvel később, 2017-ben.

Itt jegyezném meg, hogy voltak intézményünknek olyan költségvetési gondjai, amelyek miatt egyszerűen nem volt lehetőség a törvény kitételeinek gyorsabb alkalmazására. Sajátosnak találom, hogy a *Hivatalos Közlöny* kiadásáért felelős személyek egyik kormányzat alatt sem voltak hajlandók csökkenteni a nyomtatás aránytalanul magas árát, amivel jelentős késedelmet okoztak a bíróság határozatainak megjelentetésében. Egy bírói végzés kinyomtatása körülbelül annyiba kerül, mint amennyi ma a minimálbér Romániában.

Fontos GDPR-kompatibilis adalék, hogy az ítéletek végleges, kinyomtatott változatában nem jelenhet meg az áldozatok neve. De érezheti-e a jogsértés elszenvedője, hogy eljártak és igazságot tettek ügyében, ha az eset nem kap kellő nyilvánosságot?

Mint már utaltam rá, a nyilvánosságra kerülő mozzanatok a CNSAS munkatársai nem készen kapják, hanem egyenként göngyölitik fel, annak függvényében derítve ki az emberi jogok megsértését, hogy az éppen feldolgozás alatt álló levéltári források milyen mélységű, illetve pontosságú (személyes) adatokat tartalmaznak.

Nagyon nehéz kiszámítani az irattartók feldolgozottságának arányait addig, amíg nem tudjuk, mikor és mit vehetünk át azoktól a titokgazdáktól, akik még 18 évvel a CNSAS létrehozása után sem fejezték be az iratok és mikrofilmek átadását. Ezért fordulhat elő, hogy valaki kap egy bizonylatot, miszerint az áttanulmányozott adatok alapján nem sértette meg mások

---

¹⁰ Románul „Serviciul F (profilul filaj și investigații)”.

alapvető jogait, később azonban a bíróság az intézményünkben fellelhető iratok alapján mégiscsak kimondja az együttműködés tényét.

Folytatva a sort, a brassói Tóthpál Csaba történetével kapcsolatban is érdekes kérdések vetődnek fel. 2014-ben született az ítéletábra „megállapítása”, miszerint Tóthpál úr, aki „a román forradalom győzelméért harcoló” címet is évekig bir(tokol)ta/bitorolta, no meg az evvel járó adókedvezményeknek és juttatásoknak is haszonélvezője volt, TONI illetve TONY fedőnéven működött együtt az előző rendszer politikai rendőrségével. Átvilágítását az 1989-es Forradalmárok Ügyeiért Felelős Államtitkárság kezdeményezte. A táblabíróság ítélete még nem kerülhetett a *Hivatalos Közlöny*be anyagi források hiányában.

Papp István (Ștefan) irattartója 2009-ben került a táblabíróság elé annak kapcsán, hogy indult a 2008 novemberében megtartott parlamenti választáson. Tulajdonképpen nem sok esélye volt, hiszen Konstancán az RMDSZ-nek gyakorlatilag úgysem juthatott volna mandátumhoz mind a 10 jelöltje, Papp pedig a nem túl előkelő tizedik helyről indult. 2010 februárjában született meg a 610-es számú bírói végzés, mely Papp Istvánról kimondta, hogy TRANDAFIR (RÓZSA) fedőnéven együttműködési nyilatkozatban vállalta, hogy a politikai rendőrséget operatív munkájában támogatja konspiratív lakás működtetésével lakásgazdaként.

Végezetül, de talán nem utolsósorban, essék néhány szó az egyházi múltfeltáró történeti kutatásról is. Mivel ebben magam is részt vettem, elég jól ismerem azt az erkölcsi megújulást célzó munkát, melynek alapjai a megbánás és a megbocsátás (kellett volna hogy legyenek). Sajnos visszatekintve, erről elég felemás kép tárul elénk, mivel a megbocsátás nem volt általános, a bűnvallás/bűnbánás körül pedig nem volt mindig minden rendben.

Elmondhatjuk, hogy valós lusztráció történt a református egyházban, mivel a Királyhágómelléki Egyházkerület átvilágító bizottságának döntései nyomán¹¹ választott tisztségből való eltávolításra került sor, miután Veres Kovács Attila és Csomay Sándor együttműködését az előző rendszer politikai rendőrségével az illetékes táblabíróság is megerősítette. Emellett az ítélelőszék, az egyház kérésére megállapította még Seres Géza aradi és Sipos Zoltán szatmári esperesek együttműködését az előző rendszer titkosszolgálatával, viszont ők akkor már nem töltöttek be tisztséget a református egyház vezetésében.

---

11 Püsök Sándor Csaba elnök, Baracsi Levente Zoltán jegyző és Gellén Sándor bizottsági tag döntései a *Partiumi Közlöny* 2010. 2. számában jelentek meg. Az érintettek is elmondhatták saját szemszögükből mindazt, amit fontosnak tartottak, erről pedig jegyzőkönyvek készültek.

Az unitárius egyház tényfeltáró bizottságot állított,¹² mely 2014-ig működött, és 125 személy múltját vizsgálta meg. A Romániai Evangélikus-Lutheránus Egyház engem kért fel az egyházi átvilágítás koordinálására. Mi előbb szűkebb körben, lelkészi értekezleteken, majd nagyobb nyilvánosság előtt, előadásokon és pódiumbeszélgetéseken dolgoztuk fel a közelmúlt tényeit, mindig a legfrissebb irattári kutatásokat figyelembe véve.¹³ Többek között a kolozsvári Reményik Sándor Galériában és az Argy György tereben, Brassóban a Bartalis János Keresztyén Kulturális Műhely keretében, Temesváron pedig az evangélikus templomban volt ilyen lehetőség. Igyekeztünk megszólítani azokat is, akik nem egyháztagok ugyan, de érdeklődnek közelmúltunk eddigi titkosítottként kezelt adatai iránt.¹⁴

Csak az alapvető emberi értékekre érzékeny és szellemiségében nyitott társadalomban derülhetnek ki egy olyan politikai rendőrség vétségei, melyek hatályban lévő jogi normákat sértenek meg, és csak akkor, ha van türelmünk kivárni a kódosítések mögül felszínre kerülő adatok (sokszor megengedhetetlenül nehézkes) bizonyítását. Rengeteg erőnek és elszántságnak kell lennie egy méltányosabb jövőért cselekvő jogorvoslati magatartás mögött, és ennek nélkülözhetetlen elemei a GDPR előírásai, illetve az abból következő adatkezelési deontológia is.

---

12 Az egyházi közélet ismert kutatói és hivatásos történészek alkották a csapatot: dr. Gidó Attila, Koppándi-Benczédi Zoltán, Korodi Alpár, dr. Lönhárt Tamás, Molnár Bodrogi Lehel, Oláh Sándor, dr. Pál János, dr. Kovács Sándor és Szász Ferenc. A levéltári munkát beszélgetésekkel egészítették ki, hogy az érintettek is szót kaphassanak. A munka eredményét az *Unitárius Közlönyben* hozták nyilvánosságra egy koordináló bizottság kézjeggyével ellátva. Ez utóbbinak tagjai Andorkó Ferenc, Csete Árpád, Kelemen Szabolcs és Szabó László voltak.

13 Igyekeztünk több forrást felhasználni. A CNSAS irattára mellett, a Román (ANR), illetve a Magyar (MOL) Állami Levéltárak anyagait is tanulmányoztam. Emellett dolgozhattam a budapesti Evangélikus Országos Levéltárban is, ahol komoly szakmai támogatást kaptam. Megvizsgálhattam az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárát is. Ott dolgozó kollégáim segítsége, illetve biztatása is nélkülözhetetlen volt.

14 2018-ban jelent meg *Egy kevésbé misztikus egyház? Szélgjegyzetek egy számadáshoz a Román Népköztársaságban lévő Evangélikus Zsinatpresbiteri Egyházzól (1948-1956)* című könyvem első kötete Kolozsváron a Bibliotheca Augustana Transsylvanica gondozásában. Ebben, egyebek mellett, három olyan ügynök múltja is feldolgozásra került, akik több évtizeden át jelentettek egyházunkról az államvédelmi szerveknek.